

Cahit Koytak

TAPINAK

bu kısa ekim günü için yetmez mi,
kadife çiçeği tohumlarını
kayrak taşları üzerinde
güneşe serip kurutman
bir dahaki hayat için?

küçük bahçende gözden kaçmış
bir kaç ayrık otunu
gizli bir suçluluk duygusuyla
kökünden söküp alman?

ve varlığını çoktandır unuttuğun
eski bir güldesteden
hayyam'ın, blake'in şiirlerini
okuman, mırıldanarak;

kanatlı kapısından girip akşamın,
sunağına güneşin yatırıldığı,
şamdanlarında şıra,
çoban ve müşteri
yıldızlarının parıldadığı
muazzam bir tapınakta
mezamir okur gibi...

tam da senin şiirle inceltmeye,
evcilleştirmeye çalıştığın
gösterişli, frapan duyguları, böylece,
kafeslerinden dışarı salarcasına,
yabanlık yüzleriyle?

BU SAYI

İnsanımız gelecek endişesi içinde. Yokluk ve yoksulluk memleketi bunalıyor. Afgan Savaşı her an Irak'a sıçrayabilir ve bizi de içine alabilir.

Ramazan-ı Şerif'in feyiz ve bereketi, Cenab-ı Hakk'ın rahmeti dileriz masum ve mazlumlara bu badireden kurtaracaktır

Cahit Koytak, Bahtiyar Aslan, Davut Güner, Kemal Sayar, Nurettin Durman, Selçuk Küpçük ve Levent Dalar bu sayının şairleri.

Levent Dalar ile **Murat Güzel** derkenar sütunlarında yazdılar.

Dilek Aslaner ve **Elif Eda Tartar**'ın hikâyelerini peş peşe okuyacaksınız.

Tanpınar'ın 100. doğum yılı münasebeti ile **İnci Enginün**'ün iki konuşmasını yayımlıyoruz.

Bu sayının 'orta sayfa sohbeti'ni şair-hikâyeci ve yayımcı **A. Ali Ural** ile yaptık. Sohbet metni size A. Ural'ı tanıtırken aynı zamanda edebiyat yayıncılığımızın ülkemizdeki son durumuna da ışık tutuyor.

Selçuk Çıkla, **Halit Ziya** ile **Mehmet Rauf**'un hayat-roman ilişkilerini inceliyor.

Mehmet Demirci, **Ahmet Altan**'ın çok satan romanı "İsyan günlerinde aşk"ın **Şeyh Yusuf Efendisi**'ni tartışıyor.

Metin Boşnak ülke gerçeklerini "kum, dil, kitap" metaforları zaviyesinden değerlendirip, sosyolojik çözümlere işaret ediyor.

Rahmetli Cınuçen Tanrıkorur'un hatıralarının neşri sürüyor.

Biraz erkence de olsa şimdiden bütün okurlarımızın Ramazan Bayramı'nı tebrik ediyoruz.

142

Zor zamanda edebiyat

A. Ali Ural ile yapılan konuşma orta sayfada

Halit Ziya ve Mehmet Rauf'un hayatları ile romanları

SELÇUK ÇIKLA

Edebiyat ve edebiyat incelemesi birbirinden farklı şeyleri ifade eden iki faaliyettir. Edebiyat, yaratıcıdır, yani sanattır, sanat eseridir; edebiyat incelemesi ise bu sanat eserini belli yönlerden ele alıp incelemektir (1). Eski çağlardan beri sanat eserlerini inceleme ve yorumlama yolunda ortaya çeşitli görüşler atılmış ve bu görüşler etrafında da bazı *eleştiri kuramları* oluşmuştur.

Bir edebî esere farklı eleştiri kuramları açısından yaklaşılması, merkeze alınan hedefin farklılığı sebebiyle ayrı sonuçlara ulaşılmasına ve değişik yorumlara gidilmesine yol açmıştır. Bugüne kadar sanat eserlerinin incelenmesinde dört temel unsur merkeze alınmıştır. Bunlar; eserin *dış dünya* ile olan ilişkisi, *sanatçı*(nın iç dünyası), *metin* ve *okurdur* (2). Elbette belli bir eser, okur veya eleştirmenin tercihine göre farklı açılardan ele alınıp incelenebilir (3).

Edebî eserlerin incelenme ve yorumlanmasında dikkate alınan eleştiri kuramlarından birisi olan yansıtma kuramı, esere yaklaşırken, her şeyden önce eserin dış dünya ile olan ilişkisi ile ilgilenmiştir. Bu kurama göre eserin yazıldığı çağın koşulları, inançları, yaygın dünya görüşü, hâkim sanat anlayışı, gelenekleri, toplum yapısı, ekonomik koşulları ve toplumsal sınıf çatışmaları o eserin incelenmesinde belli başlı kriterleri oluştururlar. Hippolyte Taine'in edebiyat tarihini ve eserini incelerken göz önüne alınması gerektiğini belirttiği üç önemli faktör olan "*ırk, muhit, an'a* göre yapılacak incelemeler de, edebî eserin dış dünya ile olan ilişkisine göre incelenmesi anlamına gelmektedir (4).

Bugüne kadar sanat eserinin dış dünya ile olan ilişkisine göre incelenmesi konusunda bir hayli mesafe alınmış olsa da, bugün ağırlıklı olarak edebî eser incelemesinin nereden hareketle yapılması gerektiği sorusuna; birincisi eseri (metni), ikincisi okuru ve üçüncüsü ise yazarı merkez alan üç görüş cevap vermektedir (5).

1. Eseri (metni) temel alan yaklaşımlar bütün dikkatlerini esere yöneltirler. Esere dönük eleştiriye göre bir metni, salt sanat eseri olarak incelemek ve yorumlamak daha geçerli bir yöntemdir. Çünkü edebî eser, yazarından, okurundan ve yazıldığı dönemin toplumsal koşullarından bağımsız, kendi başına yeterli olan bir yapıdır.

2. Okur merkezli eleştiri ise edebî eserin anlaşılması ve değerlendirilmesi konusunda sanatçının hayatı, düşünceleri, hayalleri, yapmak istedikleri gibi birçok unsur yerine sadece "*okur'un* dikkatlerini ön plâna alan bir yaklaşımdır.

3. Bizim bu yazımızda da -belli bir açıdan- hareket noktamız olan, sanatçıyı, yazarı merkez alan eleştiri ise sanatçının kişiliği ile eserleri arasında sıkı bir bağ olduğu ilkesine dayanır. Bu eleştiri yöntemine göre yazarlar eserlerinde -ister istemez- kendi kişiliklerini yansıtırlar.

Bazı araştırmacılara ve kuramcılara göre eser ile yazarı arasında bağ kurmak, şiiri şairinin, romanı da yazarının hayatını göz önünde bulundurarak yorumlamak pek genel geçerliliği olan bir yöntem değildir. Oysaki eser ile yazarı arasında muhakkak birtakım bağlar vardır. Bu bağlar romanda, şiire nazaran çok daha fazladır. Şiirde çoğunlukla sanat-

kârın hisleri hakimdir, ancak bazı romanlarda (yazar kendisini ne kadar gizlerse gizlesin) romancının hayati, hayalleri, kederleri, ihtirasları ve hayal kırıklıkları açık ya da örtülü bir şekilde hissedilebilir. Bu durum her eseri, yaratıcısından tamamıyla bağımsız saymanın her zaman için doğru bir yaklaşım olmayacağını göstermektedir.

Türk edebiyatının özellikle roman alanındaki ürünlerine, söz gelişi, sadece okur merkezli eleştiriler açısından yaklaşmak, eser ile sanatçı arasındaki bağları tümüyle göz ardı etmek anlamına gelir. Bir eserin doğuşunda sanatçının iç dünyası, fikir âlemi, yaşadığı dönemin hâkim sanat anlayışı kadar sanatçının yaşadığı devrin de büyük tesirleri vardır. Mesela devrine etki etmiş olan eserler, bu etkiye, en çok devrin havasından güç alarak kapılmışlardır (6). Nitekim Servet-i Fünûn yazar ve şairlerinin belli bir çatı altında toplanmaları ve o yılların mevcut toplumsal yapısının tesiri altında bulunmalarında, dönemlerindeki havanın büyük rolü olduğu gözden uzak tutulamaz. Hem roman yazarlarının hem de şairlerin topluluk dağıldıktan sonra eskisi kadar başarılı eserler ortaya koymamaları bu durumun en açık ispatı sayılır.

Diğer taraftan bir edebî eseri incelerken o esere sadece belli bir açıdan yaklaşmak da her zaman gerekli sonuçlar vermeyebilir. Bu noktada, gerektiğinde, eser incelenmesinde yukarıda sözü edilen yaklaşımlardan birkaçını birlikte kullanmak daha objektif ve yeterli değerlendirmeler yapılmasını sağlayabilecektir: Ancak bizim bu yazımızda izlenecek yol, ne birkaç eseri ele almak, ne de bu eser veya eserleri birkaç eleştiri yöntemini birlikte ele alarak incelemektir. Biz bu çalışmamızda, Şerif Aktaş'ın, Halit Ziya'nın romanlarını Jean-Paul Weber'in *mono-thematique* (tek tema) ve Leo Spitzer'in tekevünü üslup incelemesinde sözünü ettiği *etymon spiriuel* (temelgüç)'den yararlanarak incelediği yazısında* dikkatlere sunduğu, *bir yazarın eserlerinin tamamının bir veya birkaç tema etrafında toplanabileceği düşüncesinden* hareketle, Halit Ziya ve Mehmet Rauf'un hayatları ile eserleri arasında görülen bazı yakın ilişki ve benzerlikleri ortaya koyacağız.

Şerif Aktaş bu yazısında şunları dile getiriyor:

"Jean-Paul Weber, her sanatçının bir veya birkaç teması olabileceğini, bunların da çocukluk hatıralarıyla alakalı olduğunu ama bu hatıraların her zaman şuur altında olmadığını, bilerek yaşamının ilk yıllarına da ait olabileceğini ifadeden sonra, 'köklerini çocukluk yıllarına salan bu temaların bir eşiya, bir menkıbe, çocuk dünyasında ehemmiyeti olan bir hatıra ve hadisenin zihinde bıraktığı izler çevresinde teşekkül edeceğini' söyler. Her temanın da sayısız görünüşte kendisini hissettirdiğini belirtir." (7)

Mono-thematique ve *etymon spiriuel* teorilerinden yola çıkarak bir yazarın, eserlerinde ağırlıklı olarak bir veya birkaç tema etrafında dönüp durduğunu görmemiz mümkündür. Bu yaklaşım, sadece yazarlar için değil, şairler için de geçerli olabilir. Bu konuda Ahmet Hamdi Tanpınar'ın dile getirdiği *mythe personnel* (personel mit) düşüncesi de şairlerin bir veya birkaç tema etrafında hareket ettikle-

rini kabul eden bir yaklaşımdır (8).

Bu açıklamalardan sonra, Servet-i Fünûn romancılarından özellikle Halit Ziya ile Mehmet Rauf'un romanlarına bakıldığında, bu romanların belirgin bir tema etrafında şekillendiklerini, bu temanın da her romanda değişik görünüşlerle karşımıza çıktığını söylemeliyiz. Zira Halit Ziya'nın sekiz romanında da *kırk hayatlar*; *hayatları kırılmış insanlar*, Mehmet Rauf'un romanlarının birçoğu ile bazı uzun hikayelerinde ise *aşk müptelası kişilerin kadın düşkünlükleri*, *hayatlarının ideal kadınlarını bulamamış olan kişilerin bu kadınları ararken yaşadıkları aşk maceraları* anlatılmaktadır.

Bugüne kadar Türk romancılarının modern manada bir roman yazabilme, yani eseri ile yazarın kendi hayatı arasına belli bir mesafe koyabilme noktasında çok da objektif ve tarafsız olduğunu söyleyemeyiz. Romancılarımızın; kendilerinden, kendi duygu ve düşüncelerinden, yaşadıkları devrin havasından birçok şeyleri eserlerine yansıtmış olmaları bu durumun en önemli delilidir. Edebiyatımızda roman tekniğini Tanzimat yazarlarına göre daha ileri bir seviyeye ulaştıran Halit Ziya ve Mehmet Rauf'un bile romanlarında kendi hayatlarından, devirlerinin havasından ve içinde yaşadıkları çevrenin etkisinden tamamıyla kurtulamadıkları gözlenmektedir. Hatta onların romanları ile hayatları yan yana düşünülürken bu iki romancının, kimi zaman roman kişileriyle kendilerini özdeşleştirdikleri, kendi kişilik ve ideallerini romanlardaki kişilere yükledikleri (9), bu sebeple onları adeta kendi sözcüleri gibi kullandıkları, romanlarına verdikleri adlardan yarattıkları kişilerin ortak özelliklerine kadar kendi hayal ve hayatlarından bazı unsurları romanlarına soktukları görülmektedir. Servet-i Fünûn yazarlarının, romanlarında anlattıkları kişiler ve onların hayatları ile kendi hayatları arasındaki bağın ne derecede -tamamen aynı veya benzer olduğunu görmek için Halit Ziya'nın romanlarında *Kırk Hayatlar* temasının, Mehmet Rauf'un kimi uzun hikayeleri ile çoğu romanlarında ise *Aşk* temasının ne şekilde ele alındığına bakmak yeterli olacaktır.

Halit Ziya ve "Kırk Hayatlar" temi

Halit Ziya, hayatı boyunca daima kırık hayatlarla ve kendi hayatının kırılmalarıyla karşı karşıya olmuştur. Onun, çocukluk yıllarından başlayarak belli bir kronolojik sıralamaya göre anlattığı hatıralarında hayatına ait *kırk hayatların* bir dökümü yapıldığında şöyle bir sıralamayla karşılaşılır:

1. Çocukluk yıllarında; yalılarında bulunan Habeş köleleri Server'in ölümü, Ziver'in ortadan kayboluşu, Çerkes Hasan'ın asılması, Gülter Kalfa'nın ölümü, aileden Yusuf Bey'in uğursuz sonu.

2. Gençlik çağında; özel ders hocası Antuan'ın kızıl-erkekli grubunda geçirilen vakitler ve Antuan'ın hayattan, insanlıktan nefret eden felsefesinin yazarını kurulmaya başlayan benliğinin temellerinde açtığı çatlaklar, yirmi yaş bezginlikleri ve inkara benzeyen felsefeler.

3. Evlilik yıllarının başlarında; dört yıllık bir dönem içinde birbirini izleyen musibetler. Süleyman Bey

ve arkadaşlarının sürgüne gönderilmesi, eşinin daha on beş yaşındaki kardeşi Hemdicik'in vefatı, Uşşâ-kizâde ailesinin en büyük rûknü, dedenin kaybı ve ilk çocukları Vedide'nin vefatı, bu matemden sonunda ciddi bir hastalığa tutulan eşinin rahatsızlığının uzun süre devamı, Süleyman Bey'in sürgünden döndükten sonra ümitsiz bir aşkın sonunda bir gece El-hamra'da sevgilisinin karşısındaki intihar olayı.

4. Orta yaşa doğru; İzmir yıllarında *ölümün orağı* (10) aile içinde birçok sevgilileri almışken, bu sefer de İstanbul yıllarında oğlu Sadun'un kaybı, onun kayından sonra doğan Güzin'in altı yıllık hayatında en korkunç azapları yaşatması ve babasının ölümü (11).

5. Tabii bütün bunlara katmerli bir yama olarak dönemin istibdadını, sansürünü, takiplerini, can sıkıcı olay ve haberlerini de eklemeyi unutmamalıdır. Yazar hemen hemen her romanında kimi zaman mutlu kimi zaman sıkıntılı hayatının hatıralarını, gördüğü, duyduğu, yaşadığı *kırk hayatların* izlerini yansıtmıştır: İşte Nemide ve babası Şevket Bey (*Nemide*), işte Veddi (*Bir Ölünün Defteri*), işte İsmail Tayfur, Saniha, Hacer ve Hasan Tahsin Efendi (*Ferdi ve Şüre-kası*), işte Ahmet Cemil, Raci ve onun karısı ile çocuğu, İkbâl, Tevfik Efendi (*Maî ve Siyah*), işte Adnan Bey, Nihal, Bihter (*Aşk-ı Memnu*), işte Ferid, Veli Bey'in karısı ile kızları, Şeküre Hanım, Kamer, Suzidil, Mizan (*Kırk Hayatlar*)**, işte İhsan, babası ve annesi (*Nesli-Ahir*). Halit Ziya Uşaklıgil'in romanlarının hepsinde *kırk hayatlar* anlatılmaktadır (12). Onun sanat anlayışı ve hayatındaki tesadüfler, romanlarının kişilerini daima bir bezginlik, hayal kırıklığı ve birer sefalet levhasına dönüştürmüştür. İlk romanı *Sefile'den* başlamak üzere bütün romanlarında *kırk hayatlar*dan, hayatları kırılmış insanlardan bahisler vardır. Yazar kendisini bu tür romanlara götüren sanat anlayışını *Kırk Yıl*'da şöyle izah etmektedir:

"Sanat hayatında insanın işkenceye çok benzeyen safhalardan geçtiğine ve pek az elde edilen muvafakiyet tadına karşılık ne kadar bezginliklere ve kırıklıklara vardığını o hayatın içinde bulunanlar pek iyi bilirler. Sanatkarın yolunun üzerine tesadüfen koyduğu heyecan uyandırıcı bir manzara, bir ses, bir kelime, bir bakış, geçerken göz ucu ile ancak fark edilmiş bir küçük hâdis, bellisiz bir yüz, süresiz bir hislenme, ilkin fark edilmeye vakit bulunamayan, üzerinde durulacak kadar ehemmiyet verilmeyen bir şey ki ona çarpmış, duygularına bir giriş yolu bularak, haberi olmadan, hiç bilmeden, heyecan verme gücünden bir katre akıtmıştır; bir katre ki gittikçe büyüyecek, mayalanacak, şişecek ve patlayacaktır. Bundan ya hazin bir sefalet levhası, ya ağlayan bir mersiye, belki neşeli bir şarkı, hayâl içinde bir şiir, baştan başa şikâyet iniltisine benzeyen bir hikaye çıkacaktır" (13)

İşte Halit Ziya'nın romanları içinde *Sefile*, hazin bir sefalet levhası; *Nemide*, ağlayan bir mersiye; belki neşeli bir şarkı, *Maî ve Siyah*, hayâl içinde bir şiir; baştan başa şikâyet iniltisine benzeyen bir hikaye olarak çıkmıştır. *Bir Ölünün Defteri*, yazarın ifade ettiğine göre, bir kısmı son zamanlarda teneffüs ettiği ölümün soğuk havasından, bir kısmı da Rusya Harbi'nin çocukluğundan kalan acı izlerinin tohumundan doğmuştur (14). Ayrıca *Ferdi ve Şüre-kası*, iki seveni arasında harap olan İsmail Tayfur'un feci sonunu, *Aşk-ı Memnu*, yasak bir aşkın acı neticelerini, *Kırk Hayatlar*, toplum içinde hayatları kırılmış insanların bir geçit törenini (15), *Nesli-Ahir* ise uzun bir istibdat döneminin köreltiği yetenekler ve bastırıldığı özgürlüklerin olumsuz sonuçlarına karşı isyanlar tufanını sergiler.

Mehmet Rauf ve "Aşk" Temi

Mehmet Rauf'un ise hemen bütün romanlarında konu, çoğunlukla farklı sosyal ve psikolojik temalarla örülen bir *aşk* macerasıdır. Başlarından çeşitli *aşk* maceraları geçen roman kişileri değişik isimlerle kendilerinden çok Mehmet Rauf'u temsil eden, onun arzu ettiği hayatı yaşayan, onun kendisine pek kıymetli gelen duyguları hisseden kişilerdir. Bütün eserlerinde değişik olaylarla süslenen *aşk* maceraları, esasen onun ruhunda ve hayalinde yaşadığı ideal aşkı dünyada bulamayarak muhayyile yoluyla tatmin etmek isteğinin sonucudur (16).

"Mehmet Rauf gerçek bir *aşk* muharriridir. Sanki *aşk* için doğmuş gibidir. Belki bunda gerçek hayatın ruhunun arzuluğu saadeti hiçbir zaman bulamamış olmasının da rolü vardır. Üç defa evleniş de bu saadet arayışının bir ifadesi olmak gerekir. Kimbilir, daha kaç defa âşık olmuştur. Daha doğru bir tahminle, Mehmet Rauf'un daimi bir *aşk* içinde yaşadığını söylemek yerinde olur. Hiçbir eseri yoktur ki, sözün sonu dötüp dolaşıp aşka ulaşmasın. Eserlerindeki *aşklarda* kendisini ne kadar teselli etmeye çalıştığı, *aşksız* ne zavallı durumda kalacağı ve *aşkla* neler yapabileceği, *nelere* katlanacağı daima sezilir" (17)

Evet, gerçekten de Mehmet Rauf'un aşktan bahsetmediği eseri yoktur. Bir Kurtuluş Savaşı romanı olan *Halâs*'ta, hatta ikisi de macera-entrika romanı olan *Define* ve *Kan Damlası* adlı romanlarında bile aşktan bahisler açmış, bu romanlarının baş kişilerini de diğer romanlarında olduğu gibi *aşk* genci, *aşk* adamı, *güzelliklere* ve *güzellere* tutkulu kişiler olarak göstermiştir.

Mehmet Rauf'un *aşk* ve *kadın düşkünü* bir kişiliğe sahip olduğu ve romanlarında da bu kişiliğin tezahürlerini yansıttığı yolundaki görüşü bir hayli yaygındır. Bu konuda şu örnekler kafi derecede fikir verecek niteliktedir:

"Gerçek hayatında yaşadığı *aşklar*, eserlerine de intikal etmiştir. Öyle ki aşktan bahsetmediği eseri yok gibidir. Hatta *Aşka Dâir* adlı makalesinde 'Evet biraz aşktan; daha doğrusu yine aşktan bahsedelim; çünkü ondan başka bir şey yaptığımız yok.'sözleriyle bu fikirlerini te'yyid ediyor." (18)

"Mehmet Rauf'un *aşkları*... Edebiyat-ı Cedide'nin bu çapkın mizaçlı romancısı «Her güzel şey kalbimde bir yara açarak geçer.» cümlesini yazdığı gün, kendisini en iyi belirten hükmü vermişti. *Aşk* için yaşamış, *aşk* ateşiyle yanmış, geçen ve gelecek ve muhayyeli ve ümitsiz *aşkları* düşünerek ölmüştü. Bir kelimeyle *aşk* şehidi idi. *Aşka* doymamıştı." (19)

"...(Mehmet) Rauf, muttasıl yazar, tutuşurdu. Tıpkı bir mecusî mabedinin sönmez ateşi gibi. Fakat bu ateşin ilâhesi sık sık değişirdi. Rauf'ta esas olan yanmaktı. Kimin için? Bunun ne ehemmiyeti var? O sevmek için yaratılmış bir sel gibi akıyordu. Aktı, aktı ve kendisini de sürükledi götürdü... Rauf yalnız kadın şeklinde tecelli eden güzelliği sevmekle iktifâ etmedi. Pek sevdiği 'Her güzel şey kalbimde bir yara açarak geçer.' sözü onun hakkında pek doğru olarak kullanılabildi." (20)

Halit Ziya'ya göre de Mehmet Rauf'un müzikî düşkünlüğünden başka, kendisini musibetlerden musibetlere sürükleyen diğer bir düşkünlüğü de "sevmek, hayatı, beşeriyeti, sanati, bütün dünyayı, dünyada ne varsa onları hepsini, fakat hepsinden çok kadını sevmek" düşkünlüğüdür. Mehmet Rauf, *aşklarının* birinden kurtulurken ötekine tutulan, sevmek ihtirası, hayalini, ara sıra uzaktan sezilmiş bir bakışa, ara sıra bir endamın salıntısına, hatta bir başörtüsünün şöyle bir dolanışına yahut bir yeldir-

menin omuzlara gelişigüzel atılışına, bir araba, bir sandal gezintisinde müstesna bulunmuş bir yaşlanışa bağlayan ve bir kere hayali böyle bir gengele takılınca artık onu altı ay için, bir yıl, beş yıl için işkenceden işkenceye sürükleyen, taştan taş çarpan, bir küçük başarı için uzun zorluklarla, zahmetle çarpışan, ara sıra icat fikrinin kendisine verdiği türlü, garip terkipler sonunda vardığı sonucun içine bütün varlığıyla atılan *aşk delisi* bir ruha sahiptir (21).

Onun bu *aşk* düşkünlüğü edebî eğilim olarak benimsediği realizm ve psikanalizmin de tesiriyle hemen hemen bütün hikaye ve romanlarına sirayet etmiştir. Onun romanlarındaki baş kişilerin neredeyse hepsi yazarı gibi *aşk* düşkünü, *güzellik* sevdalısı kişilerdir. Mehmet Rauf'un hayatı ile romanlarındaki kişilerin hayatları arasındaki bu yakınlığı Halit Ziya şu şekilde izah etmektedir:

"Eserlerinde insan örnekleri yaratarak bunları bir vakanın türlü safhaları arasında şu veya bu düşünce ve durum içinde yaşatarak, düşündüren, hareket ettiren sanatçılar kendi şahsiyetlerinden sıyrılarak hayallerinde yaratıkları şahıslarda sinerler ve bunlar sanatçının elinde ipliklerin ucunda hareket eden kuklalar gibidirler. Onların hâkimi sanatçının icat fikri, ruhu onun nefesidir. Bu şahıslarda yaratıcının kendisinden tamamıyla sıyrılabilmesi pek seyrek rastlanır; çoklukla bunların derileri altında saklanan temel şahsiyeti asıl sanatçının ta kendisidir. Onun içindir ki tetkik etikleri eserlerin dil, üslup ve tarz gibi dış taraflarında gecikmeyecek asıl ruhuna varmaya ve böyle derinlere inerken onun içinde yazarın kendisini bulmaya çalışan tenkitçiler, meselâ Sainte-Beuve, Hyppolite Taine, Paul Bourget, Jules Irmaitre, Emile Faguet gibi üstatlar her zaman eseri yazarın en hususî hayatına, gizli maceralarına, *aşklarına*, mektuplarına kadar parmaklarını uzatarak bunları değerler ve bu surette eserle yazarı birbirine bağlayacak iplikler örerek birini anlar, ötekini tahlil, ikincisini süzgeçten geçirirken ötekini açıklamaş olurlar. Ve tenkit budur.

Bu başlangıcı Mehmet Rauf için kayda lüzum gördüm: Mehmet Rauf büyük ve küçük hikayelerinin hemen hepsinde kendi şahsiyetinden sıyrılamamıştır, daha çok, sıyrılmaya lüzum görmemiştir. İkinci derecede ehemmiyetli şahısları, hikayelerinin asıl kahramanları etrafında dolaşan, sahneyi ve vakayı dolduracak hoşlanacak unsurlar ve şekillerden başka bir şey değildir; o kendisi, kahramanlarında siner; onların bütün duyguları, hareketleri, düşünceleri, kendisini o takdirde ve halde bulunacak olsa ne olması lazımsa işte odur ve bütün o hayatın nâzımı *aşktır*, yazarın kendi *aşkıdır*" (22)

Mehmet Rauf'un romanlarındaki baş kişilerin *aşk* ve *kadın* konularına yaklaşımları gerçekten de yazarın kendi *aşk* anlayışını sergilemektedir. Halit Ziya'nın yukarıda ifade ettiği gibi Mehmet Rauf, kendi şahsiyetinden sıyrılarak, romanlarında hayalinde yarattığı şahıslarda sinmiş, onların bütün duyguları, hareketleri, düşünceleri, yazarın hayatının etrafında dönüp durduğu en birinci *burgu* olan *aşk* çevresinde şekillenmiştir.

Mehmet Rauf'un romanlarındaki baş kişilerin, yazarın kendi *aşk* anlayışının farklı tezahürlerini canlandırmış olduklarına (23), romanlarda hep *aşk* düşkünü kişilerin konu edinildiğine dair en çarpıcı örnek *Menekşe* romanındadır. Bu romanda Bülent Bey ile eşi arasında geçen bir konuşma, âdeta Mehmet Rauf'un bütün romanlarında *aşk* ve *kadın* konusunu işlediğini, bu roman içinde bizzat kendi-

sinin itiraf etmesi şeklinde tezahür etmektedir. Üstelik Mehmet Rauf'un bu romanı yazdığı yaş ile romanda -Mehmet Rauf gibi roman yazarı olan-Bülent Bey'in yaşı da otuz yedi-otuz sekizdir: "Bu esnada zevcesi bugün kendisini ziyarete gelenler arasında mecbûr-ı hürmet olduğu ciddi bir kadının bahsini ediyordu; bu hanım son eserini son günlerde okumuş olduğundan fikrini gelmiş zevcesine beyan etmiş idi; bunun için, hayâlâtını bir vakfe-i zarûriyye ile ta'îl ederek zevcesini dinledi. Zevcesi diyordu ki:

-Hanımefendi Güzide'yi okumuş... Senin nasıl olup hâlâ bu iştiyak ve hararetle bu hayâlâta vücûd verdiğine hayret ediyor: «Artık uslansın. Aklına başına alsın...» diyor. «Bir eserini görmeyecek miyiz ki kadınlardan ve aşktan başka bir şeyden bahsedecek... Bülent Bey bu kadınlardan ne buldu ki bu kadar münhasıran onlarla uğraşır...» diyor.

Kadın tekrar ilave etmişti ki: -Sonra hanımefendi senin kaç yaşına geldiğini sordu; ben de otuz yedi otuz sekiz yaşına gelmiş olduğumu söyledim, aman görseydin... «Vah Bülent Bey vah... Otuz sekiz yaşına gelmiş de hâlâ kadınların peşinden ayrılma-yor ha...» sözlerini kaç kere tekrar etti!...» (24)

Mehmet Rauf o kadar aşk düşkününü bir sanatkârdır ki, onun, *Bizde Roman* başlıklı makalesinde ifade ettiği düşüncelere rağmen aşk bağlılığından uzaklaşamadığı görülür. Mehmet Rauf'un Servet-i Fünûn döneminde yazmış olduğu bu makalesinde dile getirdiği şikayetlere, bu makalenin yazılış tarihinden sonra yazdığı onlarca roman ve hikayede kendisinin uymamış olması, onun aşk konulu eserlerde direndiğini açıkça göstermektedir. Aslında o "oldukça realist, hatta natüralist bir roman anlayışına sahiptir. Ancak uygulamaya hiç de bu doğrultuda olmamış, Mehmet Rauf aşkın ve ihtirasın, şiir ve musiki dolu bir hayatın romanını yazmış, romanlarını romantik ve ihtiraslı aşklarla doldurmuştur." (25)

Mehmet Rauf *Bizde Roman*'da Türk edebiyatında sadece kendisinin değil, az çok herkesin gerçek bir romancı olamadığını ifade eder. Ona göre romanda tasvir edilmesi gerekenler; hayat ve tabiat, çevremizde cereyan eden hayat ve etrafımızda gördüğümüz tabiatır. Ancak şimdiye kadar basılan romanları göz önüne getirdiğinde onlarda en çok bulunmayan şeylerin de hayat ve tabiat olduğu görülür, diyen yazar, Halit Ziya'nın *Maî ve Siyah*'i ile *Aşk-ı Memnu*'sunda hayattan bazı sahneler yer alsa bile, Mehmet Rauf'un kastettiği romanlar bunlar değildir, çünkü bunlarda da *bizim hayatımız, bizi biz yapan, içinde yaşadığımız, muzdarip ve mesut olduğumuz, ezildiğimiz bu hayat yoktur* (26).

Bizde gerçekten hayatı ve insanı anlatan eserler niçin yazılmıyor diye şikayet eden yazar, bundan önce yazılanların çoğunlukla aşk gibi, cinayet gibi konulara ağırlık verdiğini ifadeden sonra, *şahısları bizim tanıdığımız, etrafımızda yaşayan adamlara benzeyen, vak'aları da etrafımızdaki vukuattan ibaret olan romanlar ne zaman yazılacak* diye sorar. *Hep aşk, hep garâm, hep şiir ve musiki etrafında şekillenen romanlar yerine, bunların da içinde olduğu, ancak hayatın diğer hisleri, vakaları, acıları ve mutluluklarının da tasvir edildiği romanlar** yazılmasını ister (27), ancak o, bu isteklerine rağmen, ilerleyen yıllarda yine ve daima aşk etrafında dönüp dolaşmıştır.

Bütün eserlerinde kendisine rağmen aşk yörüngesinden ayrılmayan yazarın hayatı ile romanları arasında temelde bariz olarak dikkat çeken iki benzer-

lik mevcuttur. Bunlardan birincisi yazarın bizzat kendisinin bir *aşk adamı* (aşk ve kadın düşkününü) olmasıyla ilgilidir. İkincisi ise hayatının kadını bulamamaktan doğan *tatminsizlik ve ölüm arzusunun* birçok eserinde dile getirilmiş olmasıdır.

Mehmet Rauf, kendisi bir *aşk adamıdır* ve romanlardaki birçok kişiyi de *aşk adamı* olarak göstermiştir. Birkaç uzun hikayesi ile beraber hemen bütün romanlarında yer alan baş kişilerin her biri muhakkak aşk ve kadın müptelası kişilerdir. Yazarın, hemen bütün eserlerinde görülen bu aşk ve kadın müptelâlığı, güzellik meftunluğu, öyle basit bir tesadüfün eseri değildir. Romanlarda aşk müptelası olan kişiler için kullanılan tabir ve ifadelerin birbirlerine benzerliği ve belli bir eksen etrafında dönmeleri çok dikkat çekicidir:

1. *Garâm-ı Şebâb* (1896) adlı uzun hikayede Memduh Bey, kendisini *bütün güzellere esir, bütün güzelliklere tutkun ve iştiyaklı*, özellikle rast geldiği kadınlara karşı kalbi elem verici meyillere bağlı olarak vasıflandırır:

"Bütün güzelliklere esir, bütün güzelliklere meftûn idim; bütün nefîse müştak, bütün mahâsine mes-hûr idim; hep meâlî, hep meâlî, bu iştiyak-ı daimî, biraz beni öldürür; ihyâ ederdi; hiçbir güzel şeye rast gelmezdim ki kalbim bir temâyül-i müellim ile merbût ve alâkadâr kalmış olmasın." (28)

2. *Eylül* (1900-1901)'de Necib'e şiir ve seveda, da-ima bir iptilâ lazımlığı ifade edilir.

"Ona şiir ve sevdâ, dâimâ, dâimâ bir ibtilâ lazımdı; hiçbir kadını sevmeyi zaman sevmeyi sever, bunun için dâimâ kadınlığa mübtelâ bulunurdu. Birçok kadınlara böyle namus ve iffetin yahut adem-i imkânın iskât ve nihayet mahvettiği temâyüllerle haftalarca mahmûm kalmıştı" (29)

3. *Serâb* (1909) adlı uzun hikayede adı söylenmeyen roman baş kişisinden sınırsız bir *aşk kabiliyeti* olduğu ifade edilir. Onun bütün hayatı, tamamıyla aşk ve iptilâlardan ibaret geçmiştir,

"Her şey, her şey onun için, derin, mukavemetsüz bir aşkla rabt-ı kalb ve hissiyât ettiği birer güzel şeydi; bugün düşündükçe, kendisinin ne nâmütenâhî bir kâbiliyyet-i his ve aşk ile dünyâya gelmiş olduğunu görüyordu" / "Aşk mı?... Elbette, sevmiş ve sevilmişti; zaten kendisi ofıtrat-ı âteşin ile yaratılmış nefis ve rakik ruhlardan idi ki, sevecek muayyen bir kadın bulamadığı zamanlar bile kalbi sevillecek bir kadın ihtiyacıyla pür-aşk ve perestîş bulunurdu" / "... Kendisi gibi dünyâya yalnız aşk ve garâm-ı nisvân için geldiğine inanan bir adam için..." (30)

4. *Serâb'dan* sonra yazılan ve bazı insanlar tarafından büyük ilgi gören müstehcen eseri *Bir Zambağın Hikayesi* (1910), yazarın bizzat kendi aşk ve kadın düşkünlüğünü yansıttığı eserlerinin en uç noktasında durmaktadır. Genel eğilim olarak roman diye adlandırılmış olan, ancak gerçekte (*Serâb* gibi) uzun bir hikaye sayılabilecek bu eserde, bir de iki kadın arasındaki eşcinsel bir ilişki yer almaktadır. Hikayede adı belirtilmeyen birinci tekil şahıs anlatıcı, sık sık kadınlarla ilişki kuran birisidir, bu uzun hikaye boyunca bir eşcinsel kadını nasıl elde ettiğini anlatmaktadır ve kendisini *hayatını aşk ve şehvete vakf ve hasr etmiş, hüsn ve letafete meftûn bir erkek* olarak vasıflandırır.

"Ah, bilseniz o şimendiferin taşıdığı kadın vücudları içinde o kadar nefis, o kadar mutantanları vardır ki benim gibi hayatını aşk ve şehvete vakf ve hasretmiş, hüsn ve letafete meftûn erkekler için cennet-bahş bir tahayyül-i sekr ve garâm verebilirler." (31)

5. *Bir Aşkın Tarihi* (1912)'nde Macit, şüpheye olan istidadı kadar *aşka da istidadlı* olduğunu söyler.

"Ben yine ara sıra dîcâr olduğum mu'âd ihtiyâc-ı aşk hummâlarından biriyle ma'ûl idim." / "Beni bilirsün ya, aşka olan istidâdım kadar..." (32)

6. *Menekşe* (1913)'de Bülent Bey'in şu düşüncesi gerçekte Mehmet Rauf'un şahsî düşüncesidir ve onunla apaçık özdeşleşmektedir:

"Zaten bu dünyada bu zevk-i amikî bahşedecek iki kuvvet vardır: *Biri mûsikî... Diğeri ise aşk, yani kadın...*" (33)

7. *Karanfil ve Yasemin* (1923)'de Samim kendisini *aşk adamı* olarak düşünür ve bütün roman boyunca Nevhiz'i elde etme gayretleri sergiler. Samim, Nevhiz'i elde edip, onun, hayatının tek ve yegane aşkı olduğunu söylediği halde, gelişen olaylar neticesinde bu sefer de Pervin'le aşk yaşamaya başlar.

8. Son Yıldız (1927)'da da Fahri Cemal, *dünyaya yalnız sevmek, sevilmek, yalnız zevk ve aşk için gelmiş bir mahluk, bir elem ve şehvet mahluku* olarak tanıtlır.

"... O, dünyaya yalnız sevmek ve sevilmek, yalnız zevk ve aşk için gelmiş bir mahlûk, bir elem ve şehvet, bir gözyaşı ve ihtilâc mahlûkuydu." / "... ilk gençliğinden beri âteşin demeyiyetine münhasır ve müfrit bir sadâkatle tam bir aşk ve ihtirâs erkeği olmuştu" (34)

9. Bir Kurtuluş Savaşı romanı olan *Halâs* (1927-1928)'a bile yazar, romanın baş kişisi olan Nihat'ı ateşli bir *aşk genci* olarak yerleştirmiştir.

"Nihat demevî mizaçlı, ateşli bir aşk genci idi. Ona göre her şeyin başı ve sonu aşktı. Her neşe ve her saadet yalnız aşktan çıkar ve bütün sıkıntılar, bütün marazlar ancak aşkın füsûnu ile uçar, dağılırdı." (35)

*

Aşk ve kadın düşkünlüğü, Mehmet Rauf'u aşktan aşka, maceradan maceraya sürüklemiştir. Hatta, bir keresinde bu yüzden intihara da teşebbüs edecek (36) kadar ileri giden *Eylül* yazarı, kendisinin memuriyetten uzaklaştırılmasına sebep olacak (37) bir pornografik roman (*Bir Zambağın Hikayesi*) yazarak bu saplantısını iyice ıbtızal seviyesine de düşürecektir.

Yazarın, maceradan maceraya sürüklenmesi, hayatı boyunca aradığı kadını bulamamış olması onu sürekli bir tatminsizlik içinde çırpındırır. *Menekşe*'de Bülent Bey'in şu sözleri gerçekte -bize yukarıda ifade edildiği üzere Mehmet Rauf'la bu romandaki Bülent Bey arasındaki ilişki göz önünde bulundurulduğunda- yazarın, hayatının kadını bulamamış olmasının ona verdiği duygu ve düşüncelerin sonucu hasıl olmuş sözlerdir:

"Halbuki kendisinde bu havâilîğine rağmen bir kadına, bir tek kadına esir olmak ve ona rabt-ı hayât edip ölünceye kadar bütün hazâin-i rûh ve hayâtını o muazzez kadına vakf ve fedâ etmek ihtiyâcî en şedid ihtiyâc idi ve bugün, kendini böyle, her çiçeğe karşı pür-şitâb olan bir kelebek gibi, bütün tesadüf ettiği mahâsine karşı zayıf ve bî-irâde buluyorsa, o da, şimdiye kadar rûhunu ve vücudunu hüsn ve rûhuyla memnûn ve mes'ûd edecek bir kadına, o kadına, o bed'â-i emele tesadüf edememiş olduğu için değil mi?..

Her erkeğin âsmân-ı hayâlini tezyîn eden o rengin necm-i emel, yani nâdir ve yegâne bir aşkla nâdir ve yegâne bir kadına perestîş etmek ve onun nâil-i perestîş olmak emel-i samimî ve âteşini, onu da şebâbdan beri pîşinde elem ve enin ile sürüklemişti; o ilk tanıdığı, ilk sevdiği kadından beri bütün rast geldiği kadınlarda yalnız o bed'â-i hayâli aramış ve bulamadığından dil-hûn ve nâlân ola-

rak onun için terk etmişti; bütün aşklarında yalnız o kadını beklemiş ve yalnız onun için yaşamıştı..." (38)

Yazarın aradığı kadını bulamamış olması *Karanfil* ve *Yasemin*'de de şöyle dile getirilir:

"Hayâtında esrarengiz yeni bir şevk uyanıyordu. Bu bütün melekânıyla, bütün mevcûdiyetiyle girdiği ilk büyük aşkı idi. Bugüne kadar sevdiği kadınları, evvelki aşklarını hep kendini bu büyük ihtirâsa hazırlamak için birer merhale telakkî ediyordu. Ufak büyük bütün muvaffâkiyetlerinin hiçbirinde, kendi ruhuna lâyük yüksek bir kadına tesadüf edemediğini bilmekten derin bir inkisar ile mecrûh idi. Bütün gençliği böyle büyük bir aşk emeliyle nâlan geçmişti." (39)

Yazarın hayatının kadını bulamamış olması sadece bu birkaç romanda değil, diğer bazı romanlarında da (*Eylül, Bir Aşkın Tarihi* vs.) az-çok dile getirilen bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aslında Mehmet Rauf'un aşk ve kadın düşkünlüğü ve bu konudaki tatminsizliğinin kökleri gençlik yıllarına dayanmaktadır. Beş Servet-i Fünûn yazarının kendi el yazılarıyla cevaplayıp imzaladıkları bir ankette (5 Kânûn-ı Evvel 1313/17 Aralık 1897) (40) Mehmet Rauf (henüz 22 yaşındayken) hülyâyı saadetin hanesine beraber ölecek bir kadın bulmak diye yazmıştır. O, beraber ölecek bir kadın bulmak fikrini ilk defa (41) bu anketin düzenlenmesinden hemen önceki aylarda yazdığı (42) ilk romanı *Ferdâ-yı Garâm*'da dile getirmiştir. Yalnız bu romanda aşağıdaki alıntıda görüleceği gibi, bu düşüncesini erkeğe değil de, genç kıza söylemiştir (43). Romanda Sermed, Macit'e hislerini şöyle ifade eder:

"Biliyor musunuz, dedi; biliyor musunuz? Hayâtın nefretine başlıca sebep yine aşktır. Düşünüyorum ki sevdiğim sonra, aşkın kalbimizde söndüğünü görmek, unutulmak, belki istihfâf edilme ölümün bile teskin edemeyeceği elemeler tevliid eder. Bir gün artık sevmediğimizi, yahûd sevmediğimizi görmek... Oh, bu dudaklar, bu vücutlar bunlara mütehammildir; bugün size söylenen sözleri belki yarın ötekine de müteezzî olmaksızın söyler, bugün sizin olan vücüt yarın belki gayr-ı mahzûziyetle bir başkasının olur... Fakat kalb... O pâk, o yalnız bir aşkla pâk kalmak ister, halbuki bugün bu mümkün değil... O halde... Ne yapayım bu aşkı? Dünyada bir ferdâ-yı garâm kadar elim ne vardır acaba? Bana gelince, benim için bir aşk vardır: **Ölümde aşk!** Ancak severken ölürsek ferdânın tahakkümünden kurtulabiliriz... İşte bu! Hayâtın sadetini mümkünse, severken ölmektir! Bunu anlayacak, bana teşrik-i emel edecek, yani beni o kadar sevecek ki, bakınız, daha muztarib olmadan, mes'ûd ölmek için beraber ölmeye razı olacak!" (44)

Bu iki âşık, romanın sonuna doğru Sermed'in aradığı, kendisiyle birlikte ölecek bir sevgili olmayı kabul eden Macit'in "*Gel, beraber ölelim!*" teklifiyle kendilerini sandaldan denize bırakırlar ve böylece, birbirlerini severken, daha ıstırap çekmeden ölümü tercih etmiş olurlar.

Buraya kadar anlatılanlar gösteriyor ki, edebiyatımızın roman tekniği konusunda ilk ve en ileri seviyede başarı göstermiş olan iki şahsiyetinin romanlarına kendi hayat, hayal, duygu ve düşüncelerinden birçok şeyler aksetmiştir. Bu tespit, yazara yönelik eleştiri kuramına göre yapılan bir inceleme sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Buradan hareketle bir yazarın eserlerinde bir veya birkaç tema etrafında hareket ettiği hususu üzerinde ciddiyetle durulmalıdır. Kanaatimizce, şair veya romancılarımızın eserlerini iyice anlayabilmek için, onların

hayatları ile düşünce dizilerini bilmek, okuyucuya pek çok kolaylıklar sağlayacaktır. Ancak, yukarıda da ifade edildiği gibi bu yaklaşım tek başına eseri izah etmek için ne yeterli ne de geçerli bir yaklaşımdır.

1. Rene Wellek-Austin Warren, *Edebiyat Biliminin Temelleri*, çev. Ahmet Edip Uysal, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1983, s. 13.
2. Bk. Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, Cem Yay., İstanbul 1994, s. 6.
3. Söz gelişi Rahim Tarım son çalışmalarından birinde Servet-i Fünûn Romanı'nda Bovarizm'in varlığı üzerine bazı tespitlerde bulunmuştur. Bk. Rahim Tarım, "Servet-i Fünûn Romanı ve Bovarizm", *Estê Non Birikimler*, S. 7, Şubat-Nisan 2001.
4. Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, s. 69-88.
5. Berna Moran, *age*, s. 120.
6. Bu konuda Robert B. Downs'unları söylüyor: "*Kıtap mı bir devrin eseridir, yoksa bir devir mi kitapların eseridir? Yani belli bir kitabın etkili olması daha çok o devrin böyle bir etkiye çok müsait bulunuşundan mı ileri gelmektedir? Aynı kitap başka bir devirde de aynı derecede etkili olur muydu veya onun bir başka çağda da yazılması mümkün müdür? Hemen her kitabın kendi devrinin bir ürünü olduğu fikrini kabul etmemek imkansız görünüyor. Tarihin bir başka devrinde o kitap ya hiç yazılmamış olurdu ya da pek az dikkati çekerd.*" Robert B. Downs, *Dünyayı Değiştiren Kitaplar*, çev. Erol Göngör, Ötügen Neşriyat, İstanbul 1994, s. 20.
- * Şerif Aktaş, "Halit Ziya Uşaklıgil'in Romanlarında Tema", *Türk Dili*, S. 529, Ocak 1996.
7. Şerif Aktaş, *agm*, s. 107.
8. Tanpınar'agöre "*Edebiyatla (theme), bir şâirin dünyası demektir. «Mythe personnell» temlerin etrafında teşekkül eder!*" A. Hamdi Tanpınar'dan alıntılan Turan Alptekin, *Bir Kültür Bir İsan*, Nakışlar Yay., İstanbul 1975, s. 124.
9. Ramazan Çiftlikçi, "Mehmed Rauf'un Eylül'ü", *Yedi İklim*, S. 57, Aralık 1994, s. 33-34.
10. Bu tabir Halit Ziya'ya aittir. Bk. Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, İnkılâp ve Aka Kitapları, İstanbul 1969, s. 511.
11. Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, İstanbul 1969. Halit Ziya'nın hayatındaki tüm bu kırılmalar için *Kırk Kırk*'daki şu bölümlere bk. 5, 9, 11, 17, 21, 29, 56, 65, 66, 121.
- ** Yazar, oğlu Sadun'un ölümünü *Kırk Oyuncak* adlı hikayesinde anlattığı gibi, *Kırk Hayatlar*'daki Ömer Behi ve Vedide çiftinin küçük çocuğu Leyla'da da yukarıda adı geçen kendi kızı Güzin'in zavf ve hastalıklı durumunu anlatmıştır. Bk. Halit Ziya Uşaklıgil, *age*, s. 511.
12. Halit Ziya'nın hayatı ve romanlarındaki kırık hayatlar arasındaki ilişki için bk. Olcay Öneroy, "Halit Ziya'nın Romanlarında Kırık Hayatlar", *Hürriyet Gösteri*, S. 223, Kasım 2000.
13. Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, s. 186.
14. Halit Ziya Uşaklıgil, *age*, s. 242.
15. "*Kırık Hayatlar, adından da belli, hayatları kırılmış insanların bir geçit töreni gibidir.*" Fethi Naci, *40 Yılda 40 Roman*, Oğlak Yayıncılık, İstanbul 1994, s. 21; ayrıca bk. Fethi Naci, "Türk Romanı Aşk-ı Memnu ile Başlar", *Gösteri Sanat-Edebiyat*, S. 4, Mart 1981.
16. Muallâ Akalp, *Mehmed Rauf'un Roman ve Hikayelerinde Kadın Güzelliği*, Atatürk Ü. Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Bitirme Tezi, Erzurum 1971, s. 9-10, 60.
17. Mustafa Özbacı, *Mehmet Rauf'un Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, MEB Yay., İstanbul 1997, s. 14. Ayrıca bk. L. Sami Akalın, *Mehmet Rauf Hüyatı-Sanat-Eserleri*, Varlık Yay., İstanbul 1953, s. 8.
18. Latife Kılıç, *Mehmet Rauf'un Servet-i Fünûn Mecmuasında Nesredilen Hikâye ve Mensur Şiirleri*, Atatürk Ü. Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edeb. Doktorası Ön Çalışması, Erzurum 1979, s. 2.

19. Halit Fahri Ozansoy, *Edebiyatçılar Geçiyor*, Türkiye Yay., İstanbul 1967, s. 208.
20. Hüseyin Cahit Yalçın, *Edebî Hatıralar*, Akşam Kütaphanesi Neşriyatı, İstanbul 1935, s. 151.
21. Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, s. 522, 525.
22. *Age*, s. 524-525.
23. Bu konuda Mustafa Özbacı şunları söylüyor: "*O, romanlarında asıl kendisini anlatmış, yarattığı kahramanlar onun hâlet-i rûhiyesini canlandıran bir sembol, bir vasıta olmaktan öteye gidememişlerdir.*" *Mehmet Rauf'un Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, s. 16.
24. Mehmet Rauf, *Menekşe*, Teshîl-i Tîbât Matbaası, İstanbul 1331, s. 48-49.
25. Mustafa Özbacı, *Mehmet Rauf'un Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, s. 12.
26. Mehmet Rauf, "Bizde Roman", *Servet-i Fünûn*, 9 Eylül 1315/21 Eylül 1899, C. 18, S. 445, s. 39.
- *** Mehmet Rauf'un, yazılmaması istediği ancak bir türlü kendisinin de yazmadığı-yazamadığı gerçekçi romanlar hakkındaki düşünceleri dikkat çekicidir: "*Öyleleri var ki saygısız, vesvesesiz bugünkü refah için kalp, vicdan, insanlık nâmına her bir şeyi eziyor, maksadına müteveccihen hareket için dolap çeviriyor, yalan söylüyor, dolandırıyor, iftira ediyor, çalıyor, kanlara giriyor: Bunlar yazılma ...İzdivaç faciaları var; tertipsizlik, hesapsızlık, akılsızlık, belâhat, görenek yüzünden açılan bu kadar yaralar var; tertibat-ı içtimâiden sefalet ve cerihadan başka bir şey tevliid etmeyen bir çok mesâvi var; validelik, pederlik, zevclik, zevclik ne olduğu bilinmediğinden, hayat nedir bilinmediğinden dökülen yaşlar, ezilen bedbahtlar, ölen sefiller, kahrolan biçareler var... Roman bunları yazmalı; roman bir mazbata-ı ahvâl-i içtimâiyye olmalı.*" Mehmet Rauf, *agm*, s. 42.
27. *Agm*, s. 40-42.
28. Mehmet Rauf, "Garâm-ı Şebâb", *Aşıkâne*, Hilâl Matbaası, İstanbul 1325, s. 128-129.
29. Mehmet Rauf, *Eylül*, Âlem Matbaası, İstanbul 1317, s. 141-142.
30. Mehmet Rauf, "Serâb", *Resimli Roman*, nr. 5, Temmuz 1325, s. 308/312/330.
31. Yavuz Selim Karakaşlı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Müstehcenlik Tartışmaları ve Bir Zambağın Hikâyesi", *Tarih ve Toplum*, S. 208, Nisan 2001, s. 22.
32. Mehmet Rauf, *Bir Aşkın Tarihi*, Kanaat Matbaası, İstanbul 1331, s. 28/41.
33. Mehmet Rauf, *Menekşe*, s. 33-34.
34. Mehmet Rauf, *Son Yıldız*, Gündoğdu Matbaası, İstanbul 1927, s. 17/44.
35. Mehmet Rauf, *Halâs*, Muallim Ahmet Halit Kitâbhânesi, İstanbul 1929, s. 11-12.
36. Mehmet Rauf'un yaşadığı bir aşk yüzünden giriştiği ihtihar teşebbüsü için bk. Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, s. 593-597; Hüseyin Cahit Yalçın, *Edebî Hatıralar*, s. 152-153.
37. Rahim Tarım, *Mehmed Rauf'un Hayatı ve Hikayeleri Üzerine Bir Araştırma*, Akçağ Yay., Ankara 2000, s. 20-21.
38. Mehmet Rauf, *Menekşe*, s. 13-14.
39. Mehmet Rauf, *Karanfil ve Yasemin*. Âmedi Matbaası, İstanbul 1340, s. 138.
40. Nedret Pınar, "Beş Servet-i Fünun Yazarının Bilinmeyen Yönleri: Bir Anket", *Tarih ve Toplum*, S. 70, Ekim 1989, s. 16.
41. Mehmet Rauf, edebiyatımızın yedi önemli şahsiyetiyle yapılan bir başka ankette (1907) *de Nasil ölmek istersiniz?* sorusuna benzer şekilde *Onun kollarının arasında ve onunla intihar ederek...* diye cevap vermiştir. Bk. Nahit Sırrı Örik, "50 Yıl Önce Türkiye'de Yapılan İlk Edebî Anket", *Cumhuriyet*, nr. 11778, 11 Mayıs 1957, s. 5.
42. Mehmet Rauf'un *Ferdâ-yı Garâm* adlı ilk romanı 28 Ağustos-3 Teşrin-i Sani 1313 (9 Eylül-15 Kasım 1897) tarihleri arasında *Servet-i Fünûn*'da tefrika edilmiştir.
43. Mehmet Törenek, *Hikâye ve Romanları/a Mehmet Rauf*, Kitabevi, İstanbul 1999, s. 73, 7 no'lu dipnot.
44. Mehmet Rauf, *Ferdâ-yı Garâm*, Selanik Matbaası, İstanbul 1329, s. 73-74.